

SOM

Dersom en ny verdenskrig bryter ut — hva vi alle håper ikke må skje — da må vi være innstilt og forberedt på — ikke en ny okkupasjon — men på å beholde vårt territorium — slik at en ny okkupasjon ikke kommer.

Slik sluttet høyesterettsdommer, den senere justitiarius og tidligere justisminister i Londonregjeringen, Terje Wold, et innlegg i «Verdens Gang» den 4. november 1948.

Det er en stor tragedie for en nasjon å miste kontrollen og herredømmet over sitt territorium, og at konge og regjering må dra i eksil. Men på lengre sikt er det en ikke mindre tragedie om de kjensgjerninger som er følgen av denne situasjon og denne utvikling, blir holdt tilbake eller unndras forskningen, slik at det historiske helhetsbilde blir fortenget. Gyldigheten og rekkevidden av Terje Wolds ord blir enda tydeligere når man får full eller noenlunde full innsikt i hvilken farlig og komplisert situasjon som oppsto etter den 7. juni 1940, i ukene og månedene som fulgte.

Uten å være klar over hele sammenhengen, og uten å kunne sette hendelsene inn i sin historiske kontekst, offentliggjorde «Orientering» i oktober 1955 en ikke uvesentlig bestanddel av de opplysninger det her gjelder.

Men før vi går nærmere inn på hva «Orientering» skrev og siterte senhøstes 1955, er det for sammenhengens skyld riktig å ta et nøkternt utgangspunkt i den hovedinnstilling som

I en serie artikler i *Aktuell* — den første følger nedenfor — legger statsstipendiat i historie, advokat Sverre Hartmann, fram nytt og sensasjonelt stoff vedrørende Norge og stormaktene i 1940. De bygger på et omfattende, hittil ikke kjent samtidig kildemateriale, og viser at et sentralt og overordentlig viktig kapittel av vår historie hittil har ligget i mørke. I visse norske kretser ble det framsett forslag med sikte på å få i stand egne norske militæravdelinger i nord, til forsvar mot et sovjetisk angrep. De norske avdelingene skulle ifølge referatet i Administrasjonsrådets protokoll av 20. august danne kjernen i eventuelle vernetropper for Nord-Norge, ved siden av eller til avløsning for tyske tropper. Hele sammenhengen, både bakgrunnen i det store og i det lokale nordnorske perspektiv og det som senere fulgte, vil i løpet av serien bli analysert og dokumentert på grunnlag av primærkilder. Enkelte dokumenter vil bli gjengitt i faksimile.

I denne første artikkelen forteller Sverre Hartmann om den rollen major, senere generalmajor Odd Lindbäck Larsen, og daværende fylkesmann Gabrielsen spilte i forbindelse med dette forslaget, som ble lagt fram for Administrasjonsrådet. I de artikler som følger, og som er dokumentert hinsides enhver tvil, påviser Hartmann hvilken rolle daværende forsvarssjef, general Otto Ruge, kom til å spille etter at kongen og regjeringen hadde forlatt landet 7. juni og de initiativ som ble tatt av andre etter at general Ruge gikk i fangenskap — helt fram til månedskiftet oktober/november 1940.

Det er ny historie som vil bli lagt fram i dette og de følgende numre av *Aktuell* og som senere offentliggjøres i bokform. Sverre Hartmann nøyer seg imidlertid ikke med å legge fram det som skjedde på basis av det rike kildemateriale han er i besittelse av. Han saker også å analysere general Ruges motiver og vurderer fylkesmann Gabrielsens og major Lindbäck-Larsens forslag og forhandlinger fram til månedskiftet oktober/november med utgangspunkt i en hemmelig instruks fra forsvarssjefen.

HENDELSFORLØPET BLE BORTÉ

Undersøkelleskommissjonen av 1945 offentliggjorde i 1947, og der det om Administrasjonsrådet m.m. heter på side 219:

«I august ble det brakt inn for rådet et spørsmål om Nord-Norges militærpolitiske stilling. Da saken var av utenrikspolitisk natur og lå utenfor rådets kompetanse, ble det besluttet ikke å foreta noe skritt i saken.

Den andre saken som hadde en utenrikspolitisk side, gjaldt de norske handelskipene som lå i svenske havner...»

I tilråding fra Protokollkomiteén om Innstilling fra undersøkelleskommissjonen av 1945 (Innstil. O IX A (1948)) ble det tilsvarende punkt behandlet på side 51. Man innskrenket seg her til å sitere Undersøkelleskommissjonens knappe kommentarer, og skrev: Komiteén kan slutte seg til dette.

Da stortingsmann, redaktør Nils Honsvald i januar 1948 ble utnevnt til forsyningsminister i Gerhardsens annen regjering, trådte stortingsmann Jakob Friis inn i hans sted som medlem av protokollkomiteén og ble plutselig kastet inn i den avsluttende gjennomgåelse av undersøkelleskommissjonens arbeider. Noen måneder etter at komiteéns innstilling forelå, offentliggjorde Friis, fremdeles i 1948, på Johan Grundt Tanums forlag en orientering for riksstreksdebatten i Stortinget under tittelen «HISTORIE OG POLITIKK». På side 34 skriver han:

«Allerede 7 mai 1940 hadde Koht i London fått tele-

gram fra den norske sendemann i Moskva at Sovjetregjeringen «ikke ville legge seg bort i striden om Norge». Det ble bekreftet i en melding til Tromsø fra den russiske sendemann i Stockholm. Noen «fare fra Russland» for Finnmark var det følgelig ikke. Alt i august måned var det klart for Administrasjonsrådet og storparten av befolkningen at «venskapet» mellom Tyskland og Russland var slutt. Det var da visse krefter i vårt land som ønsket et norsk-tysk våpenbrøskap i Finnmark mot «faren for Russland». I de brede folkelags bevissthet ble derimot krigen mot Tyskland først nå fullt og helt en folkekrig.»

Dette lille kampskrift fra Jakob Friis hånd vakte, så vidt jeg vet, ikke noen større oppmerksomhet i de dager. I 1952 og 1953 hadde jeg et par samtaler med Friis, der han kom nærmere inn på den siterte passus. Han fortalte at han hadde meget dårlig samvittighet fordi han som medlem av protokollkomiteén og ordfører for innstillingen ikke hadde insistert på at de nevnte forhold fra august 1940 var blitt tatt opp fra grunnen av, og lagt fram for offentligheten i komiteéns regi. Og den samme selvbredelse gjenfinnes man i Friis' personlige nedtegnelser som etter hans død i 1956 er blitt deponert i Arbeiderbevegelsens arkiv.

Det er et ufullstendig manus (om Bevegelsen og Målet. Mitt liv i arbeiderbevegelsen), som etter tittel-

sidens påskrift å domme senest har vært under bearbeidelse i 1956. På side 138 heter det:

«Dulgte ting fra 1940.

Det er likevel etpar ting jeg gjerne vil gjøre fremtidige historikere oppmerksom på m.h.t. protokollkomiteéns behandling av krigsårenes problemer.

For det første vil jeg minne om at protokollkomiteén hadde adgang til en rekke dagbøker, særlig Paa l Bergs og Gunnar Jahns. Der var det mange opplysninger som vi av forskjellige grunner ikke tok med i vår innstilling. Dette gjelder bla. de forslag som fra visse norske hold ble gjort på å skape et norsk-tysk våpenfellesskap i Finnmark til forsvar mot et eventuelt angrep fra sovjetrussisk side. Disse planene gikk altså ut på at vi der oppe skulle søke våpenvennskap med Tyskland, som vi ellers i landet var i krig med, mot den makt som fra 22. juni 1941 var vår allierte! Administrasjonsrådet avviste planene, så det ble ikke noe av dem. Men til eget forsvar mot eventuell fremtidig kritikk for at vi ikke slo ned på de ansvarlige for disse planene, finner jeg at jeg har rett og plikt til, som ordfører for innstillingen, å nevne at for-tielsen skjedde etter kaffe-

ranse med regjeringen. Det vil neppe være til å unngå at fremtidige historikere får adgang til å studere disse dagbøkene, enten de før eller senere blir offentliggjort eller ikke.

Overfor historiens dom må jeg ha rett til å si at jeg ikke hadde ansvaret alene for denne fortielsen. Dette punktet gjelder òt særlig Jahns dagbøker, for et annet punkt, nemlig sammensetningen av Riksrådet, gjelder det særlig Bergs dagbøker. Også der var det opplysninger som vi fant det riktig ikke å ta med.»

Jakob Friis, som i sin tid sørget for at en del av historien om de norske vernestyrker i Nord-Norge ble gjort kjent for allmenheten.

Sverre Hartmann, statsstipendiat i historie, med spesialfelt Nordens historie og stormaktene fra unionsoppløsningen til i dag. Han har skrevet bøkene «Spillet om Norge», «Fører uten folk», «Kritiske faser av Norges historie» og dessuten hundrevis historiske artikler og kronikker.

NYTT LYS PÅ 1940

London-regjeringen ble avsatt i den norske overkommandos Narvik- avtale med tyskerne

P. M.

Om

Forsvaret av Finnmark

Under forhandlingene om fiendtlighetenes opphør ble det bestemt at 2 norske bataljoner og et motorisert batteri som stod i Øst-Finnmark, fortsatt skulle bli stående som grensepolititropper under kommando av fylkesmann Gabrielsen, - inntil de kunne bli avløst av tyske tropper.

Det var de norske myndigheter som presset på for å påskynde denne avløsning, fordi tilstanden i vedkommende norske avdelinger under inntrykket av den utrygge situasjon var temmelig deprimeret.

De tyske myndigheter var til å begynne med ikke særlig interessert i å overta dette område, og ca. den 20. juni (antakelig 24. eller 25.) ble stabssjefen ved 6. Divisjon, major Lindbäck-Larsen, kalt til "FOK" (Forsvarets Overkommando) i Överbygd, hvor general Ruge meddelte at det nå var endelig bestemt at grensevakten i Finnmark skulle være norsk - dog således at de avdelinger som stod der skulle kunne avløses av andre norske tropper.

Majoren fikk i denne forbindelse direktiver for hvordan denne styrke organisasjonsmessig skulle kunne utnyttes som en skole for hæren, og styrken videre søkes utbygget med nye tjenestegrenor m. v. (bilag 1).

Samtidig ga generalen direktiver for utdannelsen i skrivelse til fylkesmann Gabrielsen den 24.6.1940, (bilag 2).

Det ble truffet forberedelse til oppsetning av nye avdelinger for avløsning i Øst-Finnmark, men alt få dager senere - ca. 28. juni - ble det bestemt at de norske tropper skulle avløses av tyske.

I forbindelse med utviklingsarbeidene etter krigen utarbeidet i begynnelsen av august stabssjefen et konsept til en skrivelse fra 6. Divisjon til Administrasjonsrådet, hvor det ble påpekt at en nye mobilisering av 6. Divisjon ville bli en meget langskyttig affære og det ikke ble litt

Førstesiden av det PM som major Lindbäck-Larsen forfattet 24. oktober 1940.

[faksimile gjengis her side 1 av nevnte P.M. om Forsvaret av Finnmark, datert 24. oktober 1940. I løpet av serien vil de andre deler av ekspedisjonen bli referert og dokumentert.

Generalmajor Lindbäck-Larsen og fylkesmann Gabrielsen framholdt i intervjuer med pressen senhøstes 1955, etter artikkelen i «Orientering», at deres forslag tok sikte på den situasjon at tyskerne trakk seg ut av Nord-Norge - eller på å gjøre det mulig for tyskerne å trekke seg ut av Finnmark m.m. uten at landsdelen ble blottlagt overfor den mektige nabo i øst, og risikerte en russisk annekasjon. Men det var da disse forslag ble framsatt, intet som tydet på at tyskerne ville oppgi Finnmark. En rekke samtidige kilder taler sitt tydelige språk. Og det foreligger i løpet av juli tilstrekkelig med dokumentarisk materiale som viser at fylkesmann Gabrielsen m.fl. overfor Administrasjonsrådet henviste til den tyske militære oppladning som fant sted. Og det har formodningen mot seg at hans «stabssjef», major Lindbäck-Larsen, var dertilgjøre informert om de militære spørsmål.

I en av de samtidige nedtegnelser umiddelbart før møtet i Administrasjonsrådet den 20. august, opplyste formannen i Rådet at fylkesmann Gabrielsen var kommet fra Finnmark. Han var meget nervøs fordi man der oppe følte det som om russerne kunne gå på Finnland og Finnmark hver dag. De tyske offiserer som sto i de tyske offiserer som sto i intim kontakt med de finske, var meget opptatt av spørsmålet om russisk invasjon, og de hadde også brakt på bane spørsmål om hvordan nordmennene i så fall ville forholde seg. De hadde til og med foreslått om ikke den norske hær i Finnmark kunne mobiliseres og delta sammen med tyskerne og finnene i kampen mot Russland. Fylkesmann Christensen mente det var disse ting hans kollega fylkesmann Gabrielsen ville forelegge rådet.

Disse samtidige nedtegnelser bidrar så langt fra å avsvelke det sterke inntrykk man får av selve referatet fra møtet i Administrasjonsrådet noen timer senere.

Gunnar Jahns dagbok er her av stor interesse som en samtidig kilde til kontroll av en annen samtidig kilde, nemlig referatet i møteprotokollen. Jahn skriver:

«I rådet møtte fylkesmann Gabrielsen og major X. De var begge opptatt med Russlandsspørsmålet. Fremstillingen var omtrent slik: Nervositeten i Finnmark var meget sterk. De var

engstelige for Russland, og herrene hadde et bestemt inntrykk av at også de tyske offiserer så på muligheten av et innfall i Finland som nokså nær forestående. Det var nå et samarbeide mellom de finske og de tyske offiserer. De møtte hverandre på Svanvik. Fylkesmann Gabrielsen og major X brakte spørsmålet på bane om å opprettholde en del av den norske hær der oppe til forsvar mot invasjon fra Russland.

Deres plan var at norske tropper skulle overta en del av vakholdet hvor det ingen tyske tropper var. Tanken var å foreta en delvis mobilisering. Major X var sågar inne på at man skulle opprettholde den norske hær der oppe og at mobilisering skulle skje gjennom frivillig melding, fordi man ikke helt kunne stole på alle i Finnmark. Ideen høres nokså fantastisk ut. Hvis Russland skulle gjøre in-fall, så skulle vi slåss mot russerne sammen med tyskerne, samtidig som vi er i krig med tyskerne. Muligheten av den slags ytterst broget. For meg står det som om disse ideer som fylkesmannen og major X brakte frem har svært lite med virkeligheten å gjøre, fordi det ville være temmelig utelukket at tyskerne beveget norske styrker der oppe. Selv har tyskerne enda ikke mer enn et par bataljoner der nord, og skulle vi også reise et par bataljoner, så ville det bety at tyskerne heller ikke kunne føle seg helt sikre. Men bortsett fra dette er jo tatt bortsett fra dette er jo tanken politisk ganske umulig, slik stillingen nå er. Men man må på den annen side ikke lukket øynene for at den slags komplikasjoner kan inntre.»

Jahn nevnte under møtet at han hadde hørt at tyskerne tenkte å sende 17000 mann nordover. Og da så de begge, fylkesmannen og majoren, at det var ganske umulig å underholde en styrke på 17000 mann i Finnmark.

De problemer og forslag som her er omtalt, fører naturlig nok til en sammenligning mellom Finland og Norge.

Finlands skjebne i årene 1939-44 er et interessant vitnesbyrd om hvordan popularitet og internasjonale konjunkturer kan veksle i et internasjonalt oppgjør der de aller største interesser og ikke mindre sterke følelser er involvert.

I vårt totalbilde av den annen verdenskrig er Finland og Norge etter angrepet på Sovjet i juni 1941 blitt stående på to fløyer av den internasjonale konflikt, ikke bare militært, men også ideologisk og moralsk. Det kunne være grunn til

å se nærmere på hvordan vurderingen av Finland svinget fra grenseløs beundring, da det lille folk grep til våpen mot Sovjet og David holdt Goliat i sjakk flere måneder takket være offervilje, sisy og en oppfinnsom utnyttelse av vinteren som forbunds-felle. Drøyt et år senere var det et helt annet syn som dominerte. Da sto man overfor et Finland, ikke i vinterkrig, men i en fortsettelseskrig. Og i stedet for forbunds-felle herr Vinter var trødt våpenbroren i det tredje rike.

I første fasen ble Sovjetunionen utstøtt av Folkeforbundet, halvannet år senere var samme stormakt i øst blitt de alliertes forbunds-felle — mot sin vilje, mens dens offer for aggresjon tidligere kom i vanry fordi det gjorde felles sak med Sovjets vennskapspartner fra 23. august 1939, Tyskland, som hadde gitt russerne ryggen fri og muliggjort presset og overfallet på Finland.

Interessene og øyeblikkets hardhendte behov gjorde det nødvendig og forholdsvis ubetenkelig å sjalte ut de mer nyanserte former for politisk tenkning og militær vurdering. Offe-ret desember 1939 var selv blitt plasert i kategorien for overgrep, mens den utstøtte storebror ikke lenger behøvde å bry seg med en mindre enn to år gammel brødre av august 1939 og et brudd på en liten nabos nøytralitet den 30. november samme år. Tilgivelse og forståelse har gode muligheter i den internasjonale politikk og opinion for dem som i siste runde og avgjørende omgang er med på den rette siden. Det samme synes undertiden å være tilfelle i den nasjonale politikk, Norge ikke unntatt.

Så markerte ytterpunkter som helteglorien om den finske nasjon og den kraftige kritikk og internasjonale fordømmelse året etter, oppstår ikke av så enkle årsaker som man ved en mer overflattisk betraktning kan være tilbøyelig til å tro. Det kan være at visse hendelser i Norge i løpet av noen av de uker og måneder som var med på å bestemme overgangen fra Vinterkrigen til fortsettelseskrigen, kan bidra til å skape økt forståelse for finenes standpunkt og tilsynelatende lite konsekvente holdning. Dette norske hendelsesforløp som hittil har glimret ved sitt fravær i norsk og nordisk historie, kan gjøre det naturlig å se nok en gang på visse svensk-norske problemer som har vært underlagt en noe ensidig analyse og bedømmelse. Og det er ikke umulig at man i Danmark med tanke på sin egen situasjon i de fem besettelses-

årene, kan komme til å måtte revurdere enkelte sider av synet på begivenheter og personer.

Sist, men ikke minst, kan det være på sin plass å minne om hvordan den store konstellasjon skiftet overraskende og brutalt i løpet av 1939/40, hvordan tilsynelatende pålitelige forutsetninger for sikkerhetspolitisk beregnelighet ble revet i stykker og de enkelte land stillet overfor problemer og muligheter som man tidligere hadde sett bort fra. I denne sammenheng er det av betydning å plassere Sovjet tydeligere i bildet og årsaksrekken. Det har hittil ikke kommet tilstrekkelig klart fram hvordan den russiske politikk har vært med på å forme de grunnleggende forutsetninger for den katastrofe som rammet tre av Nordens land.

Hittil har vestmaktene og særlig Tyskland dominert bildet, på samme måte som Quisling og hans oppreden har bidratt til å trenge Kuusinen og den langt mer bevisste Stalininspirerte aksjon i bakgrunnen. Det er ikke sagt for å unnskyldte og bortforklare. Men det må nevnes fordi det er uomgjengelig nødvendig å trekke inn flere forhold og faktorer, for å få en fair sjanse til å forstå sentrale begivenheter og personers oppreden. Det gjelder ikke minst når man skal søke å trenge inn i historien om Norge sensommeren og høsten 1940. Og da vil det bl. a. vise seg at den nordnorske problematikken også kan betraktes som et finsk problem i miniatyr.

Som folk har vi siden 1940 levet på et par hovedlegender. Den ene legende er knyttet til forutsetningen om at det ikke skjedde noen omfattende militær kapitulasjon med forpliktelse for den norske forsvarsmakt til ikke å gripe til våpen for krigens varighet. Den annen legende hører intimt sammen med den nevnte, men fører langt videre. Hittil har vi gått ut fra at Forsvarets Overkommando, etter at Konge og Regjering forlot landet den 7. juni 1940, uten avvikelser hadde fulgt den linje som våre øverste myndigheter sto som ekspanent for. Så er ikke tilfelle.

Bare få dager etter at Konge og Regjering hadde skipet seg inn for Storbritannia, undertegnet forsvarssjefen gjennom sin befullmektigede oberstløytnant Roscher Nielsen den militære sett (formelt og juridisk) altomfattende kapitulasjonsavtale i Trondheim klokken 17 den 10. juni. Men dessuten undertegnet han også en Narvik-avtale den 11. juni, nøyaktig ett døgn etter i følge denne supplementsavtale til hovedavtalen, forpliktet Forsva-

A b s c h r i f t :

A 1906 2796 12.6. 16.50

In Ergänzung der Kapitulationsverhandlungen wurden folgende Bestimmungen zwischen Oberst i.G. Buschenhagen und Oberstlt. i.G. Roscher-Nielsen am 11.6.40 in Narvik getroffen:

- 1.) Die Grenzpolizei-Batt. in Finnmarken werden dem Deutschen Oberkommando unterstellt. Weisungen erhalten sie auf dem Wege über den Fylkesmann in Finnmark.
- 2.) Distriktsoffz. rechnen nicht zu den Berufssoffz.
- 3.) Zu den persönlichen Waffen der Offz. gehören auch die Pistolen.
- 4.) Die Übermittlung der Kapitulationsbedingungen und sonstiger Nachrichten des Norw. Oberkdos. an die frühere Norw. Regierung in England wird nicht zugelassen. Dem Norw. Oberkommando wurde ferner die sofortige Freilassung und Heimbeförderung aller deutschen Zivil-Internierten (auf norw. Kosten) und die Freilassung solcher Norweger, die wegen Begünstigung Deutschland z.B. Lotsen, fest. gesetzt waren, auferlegt.

gez. Gruppe XXI, Chef Ia (Dr.)

Nr. 249/40 geh.

Für die Richtigkeit der Abschrift

Den såkalt Narvik-avtalen i faksimile — og i norsk oversettelse:

Som supplement til kapitulasjonsforhandlingene ble følgende bestemmelser truffet mellom oberst i gsb. Buschenhagen og oberstløytnant i gsb. Roscher-Nielsen den 11. 6. 1940 i Narvik:

1. Grensepolitibataljonene i Finnmark stilles under den tyske overkommando. Ordre får de via fylkesmannen i Finnmark.
2. Distriktoffiserer regnes ikke til yrkesoffiserer.
3. Til offiseres offisielle våpen hører også pistoler.
4. Det er ikke tillatt for den norske overkommando å meddele kapitulasjonsbetingelsene eller andre opplysninger til den tidligere norske regjering i England. Den norske overkommando blir videre pålagt å frigi og befordre hjemsendt straks alle tyske sivilinternerte (på norsk bekostning) og frigi slike nordmenn som er blitt satt fast for å ha begunstiget Tyskland, f. eks. loser.

rets Overkommando seg til bade å stille de norske styrkene i Øst-Finnmark under tysk overkommando, og til ikke å meddele kapitulasjonsbetingelsene og andre opplysninger vedrørende det tysk-norske forhold til som det het — den tidligere norske regjering i London. Dermed var regjeringen i forhold til vårt forsvars øverste ledelse gjennom skriftlig erklæring i et bi-ord (frühere) blitt ansett eller betegnet som ikke eksisterende på samme måte som vårt storting med nasjonalt høyverdige motiver avsatte den svenske konge i en bisetning i 1905

Handlinger, unntattelser og motiver må selvfølgelig ses på bakgrunn av tidens forutsetninger og i en historisk sammenheng. Og nyansene spiller også en rolle. Det være sagt med det samme, for å forebygge forhastede slutninger og misforståelser.

I den kurer ekspedisjon som general Ruge sendte av gårde dagen etter, den 12. juni, til Stockholmlegasjonen og regjeringen, unnlot han å vedlegge noen avskrift av Narvikavtalen eller å meddele innholdet

Tvert imot ordla han seg i følgeskrivet slik at man snarere kunne være tilbøyelig til å trekke bindende ålittetiske slutninger: «En av de tyske forhandlere har sagt til min forhandler — oberstløytnant Roscher Nielsen — at den tyske plan er snart å melde at den ikke lenger anerkjenner den «flyktede» Regjering som lovlig. Det høres ikke usannsynlig ut. Det betyr jo intet; men Regjeringen bør være oppmerksom på saken.»

Hvorfor general Ruge valgte å holde Londontregjeringen og Stockholmlegasjonen som ekspedisjonen foregikk gjennom, i uvitenhet, vil bli drøftet i en senere avsluttende artikkel om forsvarssjefens dilemma.

Heller ikke gjorde forsvarssjefen, hvilket også fremgår av dokumentene i Utenriksdepartementets arkiv, noe forsøk på å understreke rekkevidden av den norsk-tyske avtale i Trondheim av 10. juni, men kom ved en inkurie i skade for å vildele mottageren ytterligere, ved å sende med en ukorrekt avskrift av kapitulasjonsavtalen. Senere har

NYTT LYS PÅ 1940

denne ukorrekte avskrift via Utenriksdepartementet i Oslo funnet veien til våre domstoler. I ekspedisjonen til Stockholmlegasjonen medfulgte heller ikke Bjørnefjellsavtalen med tillegg av 10. juni klokken 9.15 og 9.40, med henvisning til våpenstillstandsavtalen som gjennom telegramutveksling mellom de to overkommandoer var trådt i kraft natten mellom 9. og 10. juni klokken 24, en avtale som ikke har den snevre lokale karakter man hittil uten videre er gått ut fra. Ingen av disse fire avtaler har

funnet veien til den norske allmenhet; det være seg i original eller originalkopi. Narvikavtalen har overhodet ikke vært kjent, til tross for at det under vitneprov ved våre domstoler hadde vært all mulig foranledning, en moralsk og rettslig plikt, å nevne avtalens eksistens.

Den 24. juni 1940 utferdiget forsvarssjefen, general Ruge, en hemmelig instruks, bl. a. til major Lindbäck-Larsen, av Ruge tilforordnet fylkesmann Gabrielsen som en slags militær stabssjef, etter at han inntil 9. juni hadde vært

stabssjef for 6. divisjon under general Fleischer. Med et forsiktig utgangspunkt i vaktstyrkene i Øst-Finnmark som var blitt lagt under fylkesmannens direkte ansvar og inspeksjon gjennom «stabssjefen», og som i sin tur i følge den hemmelige avtale av 11. juni skulle motta sine ordre fra den tyske overkommando, representert først ved forbindelsesoffiseren, senere ved Wehrmachtbefehlshaber i Tromsø, ønsket general Ruge å bygge opp kadrene for en norsk hær. Idéen til dette opplegg synes også å være beslektet med general Seeets berømte plan om et Riksværn basert på den mest mulig rasjonelle og effektive utnyttelse av den 100 000 mann-hær som Versaillesfreden ga tyskerne lov til å ha. I stedet for å bygge opp en balansert forsvarsmakt med en normal fordeling av funksjonene mellom menige, befal og offiserer, gjaldt det å få rammene, formene og forutsetningene i orden. Til det trengte man en best mulig rekruttering og skoleing av det befal og de

offiserer som engang i fremtiden ville gjøre det mulig å stille en ny forsvarsmakt på beina, hindre at det militære apparat, tradisjonen og treningen gikk definitivt tapt. Styrkene i Øst-Finnmark hadde dessuten en bestemt aktuell funksjon, som da også var den egentlige årsak til at general Ruge lanserte forslaget allerede under åpningen av kapitulasjonsforhandlingene.

Det var en langsiktig prosedyre general Ruge her tok sikte på. I første runde skulle man, i henhold til hans fortrolige skriftlige instruks, forsøke å utnytte grensevaktpolitivdelingene som man av politiske grunner valgte å kalle dem, som befalsskole for hæren. De menige forutsattes rekruttert noenlunde jevnt fordelte fra alle hærens regimenter, fortrinnsvis korporaler og menige som etter sin sivile utdanning og etter avdelingens uttalelser anså skikket for utdanning til troppsførere. Ved stadig små forhandlinger med tyskerne burde man søke oppnådd en suksessiv styrkelse

De norske grensevaktpolitivdelingene skulle ikke samføres med de tyske tropper «så lenge det ikke er sluttet fred mellom Norge og Tyskland»

Til høyre siste side av major Lindbäck-Larsens PM om 6. Divisions stilling under okkupasjonstiden

Ordningen med norske grensevaktbataljoner i

Øst-Finnmark strandet på visse øyeblikkelige vanskeligheter i de daværende avdelinger. Men selve ordningen var den for Norge og Norden fordelaktigste og beste.

Den bör søkes gjennomført.

Med hensyn til de tyske behov for sikkerhet er å merke at slike bataljoner ikke kan bety noen som helst trusel mot den tyske okkupasjon. Selv om en bortser fra at bataljonenes viktigste befal vil være bundet av sine æresord, vil bataljonene for sin eksistens være avhengig av tilførsel og transportmidler som tyskerne helt vil kunne kontrollere.

Styrken bör mobiliseres som normale fornasjoner av 6. Divisjon. Men styrken av korporaler og menige bör

meddele Russland at Tyskland hadde overtatt vaktholdet i Øst-Finnmark.

Jeg avslo, idet jeg gjorde oppmerksom på at Norge og Tyskland fremdeles er i krig og at norske tropper derfor ikke kan stå under tysk kommando.

Den tyske forhandler holdt på sitt, bare på dette grunnlag kunne Tyskland overfor Russland forklare at Øst-Finnmark var besatt av tyskerne.

Vi inngikk et kompromis, den tyske overkommandos representant her skulle kunne gi ordren til fylkesmann Gabrielsen, som så igjen skulle gi disse ordrer videre, i sitt navn, til avdelingene i Øst-Finnmark. Forholdet skulle holdes hemmelig for alle unntagen fylkesmannen. På dette grunnlag skulle så Tyskland meddele Russland at Tyskland har overtatt vaktholdet i Øst-Finnmark.

Hittil har den tyske overkommando ikke benyttet seg av adgangen til å gi ordre.

Et avsnitt av forsvarssjefens, general Ruges, redegjørelse for demobiliseringen i Øst-Finnmark, adressert til Administrasjonsrådet. Skrevet var datert dagen for generalen utferdiget sin hemmelige instruks, der han skisserte planene om å bygge opp kadrene for en norsk hær lengst nord i landet.

av grensepoltiavdelingene, såsom med håndgranater og maskinpistoler til infanteribataljonen, et økt antall bombekastere pr. bataljon, dessuten panservernskyts og luftskyts. Videre foreskrev instruks at man skulle prøve å få øket artilleriet fra et batteri til en bataljon, å få satt opp pionértropp og sambandstropp

slik at det også kunne la seg gjøre å drive befalsutdannelse for ingeniørvåpenet. Fly måtte man også be tyskerne skaffe seg. Det kunne i det hele tenkes at situasjonen kom til å utvikle seg slik at de ville være villig til å tillate dette, og skaffe nordmennene det ønskede materiellet. Det gjaldt, skrev forsvarssjefen

i sin instruks av 24. juni, å være frampå og nytte sjansene som bod seg. Man måtte imidlertid holde strengt fast ved at det ikke måtte bli noen samrøring mellom norske og tyske tropper i Øst-Finnmark så lenge Norge og Tyskland offisielt var i krig med hverandre. Det er mulig noen vil lese et reservatio mentalis ut av or-

det «offisielt», og kan få noen støtte for en slik oppfatning i den uttrykksmåten major Lindbäck-Larsen benytter i et P.M. av 3. september s.å.: «sålenge det ikke er sluttet fred mellom Norge og Tyskland». Ruge var i hvert fall klar over at det ikke kunne nytte å la samarbeidet foregå på soldatnivå. Det ville føre til sammenstøt og protester. Slik det foreløpig var ordnet, fungerte fylkesmannen (for Troms og Finnmark) som en psykologisk fender mellom Wehrmacht som ga eller kunne gi direktiver, og de norske troppene ved deres lokale sjef, oberst Wilhelm Faye.

Denne general Ruges instruks kom fire måneder senere sammen med en del andre militære forslag og overveielser til å bli overlevert sjefen for det nye regimets innenriksdepartement, den kommissariske statsråd Hagelin, og gjennom ham til NS' fører Vidkun Quisling. De eventuelle virkninger instruks og det øvrige materiale fikk på hans disposisjoner ligger utenfor denne artikkels ramme.

De samtidige kilder vedrørende disse hittil hemmeligholdte forhandlinger er for den viktigste fasens vedkommende, da forsvarssjefen var gått i krigsfangenskap og initiativet lå hos andre etter Ruges oppdrag eller ønske, først blitt tilgjengelig den aller siste tiden. Det nye kildemateriale har ikke bare krav på den aller største historiske interesse. Det åpner også for et nytt perspektiv og spor til nytenkning og revurdering både av handlingsforløp og av vurderingsnormer.

Uf over den dokumentasjon som følger den løpende fremsending, vil Aktuell i neste nummer – i artikkel nr. 3 – også presentere et noe bredere, representativt utvalg av aktstykker for å gi leserne et forsterket inntrykk av karakteren av det særdeles omfattende kildemateriale som foreligger. Samtidig gir Sverre Hartmann en generell redegjørelse for hele problematikken omkring de dramatiske begivenhetene her hjemme de første måneder etter at konge og regjering dro til London.